

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва

Дипломна робота
магістра
з теми: «**СТИЛІЗАЦІЯ ОБРАЗНОЇ ФОРМИ НА УРОКАХ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ
СИМВОЛІКИ ДАВНІХ СЛОВ'ЯН**»

Виконала:
студентка 2 курсу магістерського рівня
групи ОМх1-М21,
спеціальності 014 Середня освіта
(Образотворче мистецтво)
Рекочинська Анастасія Родіонівна

Керівник:
Н. О. Урсу,
доктор мистецтвознавства, професор

Рецензент:
І. А. Гуцул,
кандидат мистецтвознавства, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ....	7
1.1. Стилізація форми у світлі мистецтвознавчих джерел.....	7
1.2. Методи та прийоми стилізації в образотворчому мистецтві.....	18
РОЗДІЛ 2. ДЕКОР ТА ОРНАМЕНТ. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРЕДМЕТУ ТА	
ОРНАМЕНТУ.....	30
2.1. Види орнаментів. Принципи орнаментальних побудов.....	30
2.2. Взаємозалежність форми та декору.....	41
РОЗДІЛ 3. МИСТЕЦТВО СЛОВ'ЯНСЬКИХ ПЛЕМЕН: СТАНОВЛЕННЯ,	
РОЗВИТОК, СПЕЦИФІКА.....	50
3.1. Визначення поняття «слов'янська культура». Періодизація.....	50
3.2. Особливості розвитку слов'янського мистецтва. Роль сусідніх соціальних угруповань у формуванні слов'янського культурного світобачення.....	58
3.3. Функції символічної образності у мистецтві слов'ян: образотворче, декоративно-прикладне та ужиткове мистецтво, архітектура.....	68
РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА ОПАНУВАННЯ ПРИЙОМАМИ СТИЛІЗАЦІЇ В	
КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦТВА ДРЕВНІХ СЛОВ'ЯН.....	79
4.1. Стилізація та декорування як частина вивчення образотворчого мистецтва у школі. Слов'янське мистецтво як приклад наочності.....	79
4.2. Методичні розробки уроків з вивчення стилізації та декорування форми у загальноосвітній школі.....	87
4.3. Результати експерименту.....	102
ВИСНОВКИ.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	109
ДОДАТКИ.....	115

ВСТУП

Актуальність теми дослідження

Декоративно-прикладне мистецтво, як частина низки художніх дисциплін у закладах освіти, фігурує одним з найважливіших форм залучення учнів до мистецтва загалом. Це можна пояснити тим, що предметне мистецтво, особливо в сьогоденні, оточує людину майже з народження. Таким чином побут людини, те що вона сприймає кожного дня з дитячих років, вже формує її мистецький смак.

Ще з давніх віків люди у своєму побуті використовували речі, що можуть називатись предметами декоративно-прикладного мистецтва. Найдавніші пам'ятки свідчать, що декор цих речей був символічний: таким чином річ ставала не просто предметом побуту, а несла за собою ритуально-ідеологічну функцію: разом з тим виростала і її цінність.

Ця тенденція особливо сильно зберігалась у мистецтві українців. Як би сильно не змінювалась політично-соціальна ситуація, люди зберігали поширення даного виду мистецтва як частину культури та народної свідомості. Незважаючи на різного типу відмінності всередині народу, традиції передавались майже в кожній сім'ї від старшого до молодшого покоління і, відповідно тому, цей процес зміцнював зв'язок дітей з їх родом із ранніх років.

Таким чином, викладання дітям основ предметної формотворчості набуває особливого значення, так як через передачу знань та умінь, набутих предками, відбувається не тільки оволодіння практичними навичками, а і формування національної свідомості.

У процесі викладання образотворчого мистецтва в освітніх закладах, зокрема в школі, вчителю, насамперед, необхідно сприяти розвитку художніх та творчих здібностей учнів, використовуючи засоби образотворчого мистецтва. Виконання практичних завдань, що пов'язані з предметами ужитку допомагає

дітям через зрозумілі художні прийоми легко опанувати методи стилізації, формотворення та декорування.

Саме тому, навчання сутності стилізації, його методам та прийомам, є одним з ефективних засобів художньої освіти в цілому та окремих його історичних та технологічних особливостей.

Наразі, аналізуючи мистецьку педагогічну літературу, викладання стилізації та формотворення дітям через вивчення українського народного мистецтва спостерігається у дещо неповній мірі. Наявні детальні практичні вказівки до викладання раннього періоду, мистецтва Київської Русі та більш пізніх епох. Мистецтво слов'ян, як перехідна ланка між цими хронологічними проміжками, потребує допрацювань у цій сфері, так як фактично не має чітких методологічних правил, вимог і порад, тому досі вважається актуальним питанням у сфері викладання світового та українського мистецтва.

Метою цієї наукової роботи є дослідження та систематизація методів викладання декоративно-прикладного мистецтва, зокрема стилізації образної форми, через призму метафорики культури слов'ян як частини циклу вивчення українського мистецтва. Також дана робота сфокусована на визначення та ілюстрацію методики проведення занять, пов'язаних з цією тематикою.

Завдання:

1. Проаналізувати джерельну базу дослідження.
2. Висвітлити види, методи і прийоми стилізації та декорування як частини прикладного та ужиткового мистецтва.
3. Прослідкувати взаємозв'язок форми і декору.
4. Розглянути види орнаментів та принципи орнаментальних побудов.
5. Сформулювати визначення слов'янського мистецтва.
6. Визначити вплив мистецтва країн античної та ранньосередньовічної доби на формування культури давніх слов'ян.

7. Висвітлити методи стилізації та декорування як частину викладання образотворчого мистецтва в школі.
8. Представити вивчення слов'янського мистецтва у ролі предмета наочності у викладанні.
9. Розробити педагогічні матеріали по стилізації та декоруванню з теми «Слов'янська культура та мистецтво» у загальноосвітніх школах.

Об'єкт: заняття з образотворчого мистецтва у школі.

Предмет: методичні основи ознайомлення учнів із методами стилізації та декорування через вивчення мистецтва слов'янських народів.

Гіпотеза – вивчення методів стилізації та декорування крізь призму слов'янського мистецтва як частини культурного надбання українців залучає дітей цікавитись народною культурою та формує національну свідомість, що є важливою частиною виховного процесу на заняттях у школі.

Методи дослідження: Основними методами у роботі є аналіз, систематизація та узагальнення матеріалу, що досліджувався. Також використано метод індукції, дедукції, порівняння та експерименту. Для виконання завдань використані загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень. До загальнонаукових методів належать: фактологічний, представлений виявленням і вивченням візуального матеріалу (зображеннями художніх робіт та їх репродукціями); аналітичний, представлений аналізом літературних джерел; метод порівняльного аналізу. До спеціальних методів належать статистичний метод та метод роботи з першоджерелами.

Наукова новизна. У процесі дослідження був зібраний й уведений до наукового вжитку об'єктний іконографічний матеріал, що відображає значний діапазон предметів художнього, естетичного і духовного спрямування, необхідний для досягнення мети.

Практичне значення дослідження: магістерська робота може бути використана для написання рефератів та наукових робіт студентами вищих навчальних закладів. Зібрані матеріали дослідження можуть бути корисними для вчителів образотворчого мистецтва загальноосвітніх й спеціалізованих шкіл, ліцеїв та інших навчальних закладів середнього ступеня.

Апробація результатів дослідження відбулася під час проходження педагогічної практики на базі Кам'янець-Подільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 імені Тараса Шевченка.

Також апробація відбулася на II Міжнародній онлайн науково-практичній конференції «Парадигми мистецької та технологічної освіти: сучасні виклики і проблеми вирішення», що проходила 14-15 жовтня 2022 року по темі «Вивчення метафорики образних форм давніх слов'ян на уроках образотворчого мистецтва в школі».

Структура роботи складається зі вступу, основної частини, що поділяється на чотири розділи та 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг сторінок, з них основного тексту – 118.

ВИСНОВКИ

Одною з головних цілей, що постають перед сучасними закладами освіти є забезпечення розвитку всебічно розвиненої особистості. Психологічні та педагогічні матеріали, в яких сформульовані тези досліджень з даного питання, наголошують на використанні різноманітних методів і технік, що змогли зумовити якісніший та стрімкіший освітній процес.

Мистецтво, як одна з дисциплін загальноосвітнього циклу, покликана надати дитині можливість пізнати світ через призму ознайомлення з художніми особливостями різних націй та культур. В цей же час, багато дослідників вважають, що про культури не тільки інших народів, а і своєї власної, сприяє розвитку навичок самопізнання та самоідентифікації.

Проаналізувавши літературу різного типу, було визначено, що найкраще культура народу виявляє свої ознаки у традиційному мистецтві, а саме – в декоративно-ужитковому. Це пояснюється тим, що дитина з раннього віку оточена традиціями сім'ї, в якому часто проявляються особливості побуту, що передавались від одного покоління до іншого. Школа, як перший соціальний простір, повинна надати глибші знання про історію та культуру народу, і, таким чином, сформувати у дитини чітку візуалізацію загальних культурних аспектів.

В даній роботі було висвітлено ідею, що в процесі викладання дисципліни «Мистецтво» варто зображувати різні художні поняття, зокрема, стилізацію. В процесі вивчення цього художнього терміну було визначено, що він є одночасно і підпорядкуванням певному стилю, і – широким художнім прийомом, що застосовувався ще в часи появи перших цивілізацій. Таким чином, стилізація згадується як трансформація форми у стародавніх, античних та середньовічних культурах і тому може подаватись як матеріал з дисципліни «Мистецтво» вже з перших тематичних циклів.

У процесі систематизації видів, методів та технік було визначено, що стилізація існує нероздільно з декоруванням, як методом прикрашання речей, які виступають об'єктом стилізації. Термін декорування, в свою чергу, завжди існує разом з орнаментом. Таким чином, подача стилізації має можливість подаватись у контексті вивчення композиційних та орнаментальних побудов.

Вивчення орнаменту, в свою чергу, підлягає ряду рекомендацій. Орнамент, як складна художня структура, повинна розглядатись покроково, тобто у формі систематизованого матеріалу. Це було визначено під час аналізу видів та принципів орнаментальних побудов у світовому художньому мистецтві.

Орнамент, як важлива частина декору, ніколи не існує без форми. Визначення взаємозалежності декоративних елементів і форми полягає у порівняльному аналізі творів світового мистецтва. Варіативність цих залежних один від одного зв'язків не підлягає систематизації, так як в мистецтві присутній настільки широкий та різноманітний спектр форм і декору, що деякі види поєднань можуть зустрічатись поодинокі, тобто не бути віднесеними до певного виду. Але тим не менш, було визначено, що вони є одночасно залежними від, в першу чергу, утилітарної функції предмета, тобто його значенням у побуті. Це визначає не тільки форму, а і характер нанесення, виду кількості та присутнього на ньому декору. Сам декор, що все таки частіше виступає у ролі орнаменту, в свою чергу, підпорядковується загальним законам композиції.

Якщо повернутись до визначення методів розвитку індивідуальних рис у дитини, варто значити, що вивчення народної культури допомагає більше дізнатись про свій народ, а отже, і про себе. Проаналізувавши допоміжний педагогічний матеріал у вигляді підручників, було визначено, що недостатню

кількість уваги було приділено саме тематиці слов'янства, яке вважається початком етапом розвитку української культури.

Визначивши особливості хронологічного розвитку слов'янського мистецтва, було зазначено, що введення циклу уроків присвячених слов'янській тематиці у дітей сформується поняття про першоджерельну форму українського мистецтва. Це було визначено з матеріалів, що доводять зв'язок слов'янської культури зі становленням мистецтва Київської Русі – першого уніфікованого державного угруповання на території сучасної України.

В ході дослідження слов'янської культури та мистецтва було доведено нерозривний зв'язок між слов'янським декоративно-прикладним та ужитковим мистецтвом і стилізацією, як головного прийому формотворення. Було визначено, що активне використання стилізації було зумовлено певним індивідуальним світоглядом, що визначив головні стилізаційні особливості слов'янських старожитностей. Таким чином, при підготовці методологічного матеріалу у вигляді конспектів-уроків було визначено, що поєднання тематичних циклів про слов'янське мистецтво з особливостями прийомів стилізації є вдалим експериментом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашина Н. С., Козак Д. Н., Синиця Є. В., Терпиловський Т. В. Давні слов'яни. Археологія та історія : навч. посіб. Київ : Стародавній двір. 2012. 369 с.
2. Анри де Моран. История декоративно-прикладного искусства. Москва : Искусство, 1982. 501 с.
3. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р, В, Українське народне декоративне мистецтво : навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 342 с.
4. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1992. 271 с.
5. Божко Ю. Г. Основы архитектоники и комбинаторики формообразования. Харків : Вища школа, 1984.
6. Види орнаменту. URL: <https://thestrip.ru/uk/brovi/vidy-ornamenta-ornament-kak-vid-dekorativnoi-kompozicii/> (дата звернення: 16.10.2022)
7. Власов В. Г. Теория формообразования в изобразительном искусстве. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургская Ун-та, 2017. С.181-186.
8. Герасимов А. А. Стилизация природных форм. Витебск : УО «ВГТУ им. П. М. Машерова», 2004. 98 с.
9. Годж, С'юзі. Коротка історія мистецтва : пер. з англ. Київ : Видавництво Старого Лева, 2021. 224 с.
10. Гулей О. В. Декоративно-прикладне мистецтво : навч. посіб. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. 152 с.
11. Декоративно-ужиткове мистецтво. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Декоративно-ужиткове_мистецтво (дата звернення: 30.09.2022)
12. Демідко О. Історія образотворчого мистецтва та архітектури. Київ : Ліра-К, 2021. 182 с.

13. Зарубинецька культура. URL: [https://uk.wikipedia.org/Зарубинецька культура](https://uk.wikipedia.org/Зарубинецька_культура) (дата звернення: 27.10.2022)
14. Іванов С. Основи композиції : навч. посіб. Київ : Світ, 2013. 232 с.
15. Історія декоративно-прикладного мистецтва: Конспект лекцій. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/39468/1/storia-decoratyvno-prykladnoho-mystetstva_Konspekt-lektsii.pdf (дата звернення: 20.10.2022)
16. Історія українського мистецтва : в 5 т. Т. 2. Київ : Українська радянська енциклопедія, 1967. 471 с.
17. Історія українського мистецтва у 5 т. / за ред.: Г. Скрипник. Т. 2. Київ, 2010. 1296 с.
18. Книга вчителя дисциплін художньо-естетичного циклу: Довідково-методичне видання. Харків, 2006. 768 с.
19. Кононенко О. А. Українська міфологія та символіка. Харків : Фоліо, 2017. 217 с.
20. Корінний М. М., Шевченко В. Ф. Короткий енциклопедичний словник з культури. Київ : Україна, 2003. 384 с.
21. Костомаров М. Слав'янська міфологія. Київ : ФОП Стебеляк, 2014. 200 с.
22. Краевский В. В. Общие основы педагогики. Москва : Академия, 2003. 123 с.
23. Крвавич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. Українське мистецтво: навчальний посібник: у 3-х ч. Ч. 1. Львів : Світ, 2004. 256 с.
24. Крвавич Д. П., Овсійчук В. А., Черепанова С. О. Українське мистецтво: навчальний посібник: у 3-х ч. Ч. 2. Львів : Світ, 2004. 284 с.
25. Культура Київської Русі. Живопис, мистецтво, наука, музика і одяг. URL: <https://histua.com/istoriya-ukraini/knyaya-doba/kultura-kivskoi-rusi> (дата звернення: 14.10.2022)
26. Лебедева Л. Д. Арт-терапія в педагогіці. Педагогіка. 2000. № 9. С. 27-34.

27. Методи навчання образотворчого мистецтва у початкових класах. URL: https://allref.com.ua/uk/skachaty/Metodi_navchannya_obrazotvorchogo_mistec_tva_u_pochatkovih_klasah (дата звернення: 13.11.2022)
28. Методика образотворчого мистецтва. URL: https://allreferat.com.ua/uk/pedagogika_metoduka_vukladanny/kontrolnaya/4621/page/4 (дата звернення: 05.10.2022)
29. Мистецтво давніх слов'ян та Київської Русі. URL: http://arshistorian.blogspot.com/2020/03/1_12.html (дата звернення: 05.11.2022)
30. Мистецтво давніх слов'ян. URL: http://arshistorian.blogspot.com/2016/03/blog-post_27.html (дата звернення: 13.10.2022)
31. Михайленко В. Є. Стилізація природних форм у графічному дизайні та рекламі: формотворчі аспекти. Технічна естетика і дизайн. 2012. № 11. С. 121–129.
32. Молотова В. Н., Декоративно-прикладное искусство: навч. посіб. Москва : ФОРУМ. 2007. 272 с.
33. Ничкало Н. Г. Теоретичні засади становлення і розвитку субдисциплін у сучасній педагогіці. Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей : зб. матеріалів VII Педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької. Чернівці : Зелена Буковина, 2010. С. 23-31.
34. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. Москва : ООО «ИТИ Технологии», 2006. 944 с.
35. Онищук Я. І. Населення Західної Волині та Західного Поділля у першій половині I тис. н. е.: Культурно-історичний аспект : дис. ... д-ра істор. наук : 07.00.04. Львів, 2019. 38 с.

36. Орнамент. URL: <https://uk.wikipedia.org/Орнамент> (дата звернення: 11.09.2021)
37. Орнаменти Середньовічної Європи. URL: <https://art-slav.blogspot.com/2021/04/blog-post.html> (дата звернення: 14.11.2022)
38. Павлуцький Г. Г. Історія українського орнаменту. Передмова Миколи Макаренка. Київ, 1927. 27 с.
39. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
40. Пічкур О. Теорія та практика композиції. Київ : Ліра-К, 2022. 238 с.
41. Поняття про методи навчання образотворчого мистецтва. URL: https://ira.at.ua/publ/ponjattja_pro_metodi_navchannja_obrazotvorchogo_mistecstva_ta_jikh_klasifikacija/1-1-0-6 (дата звернення: 27.10.2022)
42. Психологія мистецтва та і художньої творчості як методологічна основа мистецької освіти. URL: https://lib.iitta.gov.ua/3949/1/Психол_мист_і_худож_твор_ОМ_Отич.pdf (дата звернення: 14.10.2022)
43. Ренесанс і бароко. URL: <https://4room.ua/ua/blog/renessans-i-barokko-otlichie-dvuh-stilei/> (дата звернення: 04.11.2022)
44. Різноманітні види мистецтв Київської Русі. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10197/> (дата звернення: 22.10.2022)
45. Робінсон, Кен. Освіта проти таланту. Сила творчості : пер. з англ. Львів : Літопис. 2017. 256 с.
46. Розвиток мистецтва у східних слов'ян. URL: <https://studfile.net/preview/5513601/page:4/> (дата звернення: 04.11.2022)
47. Рудницька О. П. Педагогіка. Загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль : Богдан, 2005. 360 с.

48. Рудницька О. П., Болгарський А. Г., Свистельнікова Т. Ю. Основи педагогічних досліджень : навч.- мет. посіб. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. 142 с.
49. Рыбаков Б. Л. Ремесло Древней Руси. Москва : 2-га типографія Академії Наук СРСР, 1948. 803 с.
50. Савенкова Л. Г. Полихудожественное образование как фактор развития детей и юношества. Педагогика. 2006. № 5. С. 7-23.
51. Сисоєва С. О., Соколова І. В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 195 с.
52. Соколова Е. О. Методы обучения, направленные на овладение основными приемами стилизации при взаимосвязи натурального и декоративного рисования. Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта. 2014. № 2(80). С. 103–107.
53. Стилiзаторство i еклектика. URL. <https://ukr.sovfarfor.com/styl-moda/387-stylizatorstvo-eklektyka.html> (дата звернення: 09.09.2022)
54. Стилiзацiя в декоративно-прикладному мистецтві. URL: <https://jak.koshachek.com/articles/stilizacija-v-dekorativno-prikladnomu-mistectvi.html> (дата звернення: 01.11.2022)
55. Стилiзацiя в мистецтві. URL: <https://uaeu.top/rozvahy/stilizatsiya-tse-shcho-take-stilizatsiya-v-mistetstvi.html> (дата звернення: 13.11.2022)
56. Стилiзацiя. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Стилiзацiя> (дата звернення: 18.09.2022)
57. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII-XVIII ст.) : навч. посіб. Київ : Либідь, 1992. 189 с.
58. Фокина Л. В. История декоративно-прикладного искусства : навч. посіб. Ростов на Дону: Феникс, 2009. 239 с.

59. Черняхівська культура. URL: [https://uk.wikipedia.org/Черняхівська культура](https://uk.wikipedia.org/Черняхівська_культура). (дата звернення: 13.11.2022)
60. Чорна Могила. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чорна_могила (дата звернення: 02.11.2022)
61. Шевнюк О. Мистецькі дисципліни в реформаційних процесах євроінтеграції. Імідж сучасного педагога. 2006. № 5-6 (64-65). С. 17-19.
62. Шевцова Г. Історія японської архітектури і мистецтва : навч. посіб. Київ : Грані-Т, 2011. 232 с.
63. Широцький К. Старовинне мистецтво на Україні. Київ : Криниця, 1918. 23 с.
64. Шмиг Р. А., Боярчук В. М., Добрянський І. М., Барабаш В. М. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури. Львів, 2010. 140 с.
65. Шумега С. С. Дизайн. Історія зародження та розвитку дизайну : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 298 с.